

Repliker och kommentarer

I den här avdelningen välkomnas kommentarer till tidigare bidrag och korta inlägg med ekonomisk politisk anknytning

MARGARETA RINGQVIST

Vad har hänt med tjänsteexporten?

Att Sveriges affärer med utlandet bör gå jämnt upp – att vi inte importerar mer än vi exporterar – brukar ses som en av de viktigaste restriktionerna för den ekonomiska politiken. Argumentet är att vi inte i längden kan ha ett underskott i våra betalningar till utlandet utan att sysselsättning och levnadsstandard på sikt hotas. Förr eller senare får man räkna med en korrigering vare sig vi själva önskar det eller ej. Antingen sker detta genom att växelkursen justeras eller också stramas den ekonomiska politiken åt.

Bytesbalansen tillmäts följaktligen stor betydelse för ekonomisk-politiska bedömningar. Ett exempel på detta är finansplanen, i vilken bytesbalansutvecklingen för de närmaste åren är ett centralt ämne. I finansplanen råkade man med att bytesbalansen 1987 gav ett underskott på 5 miljarder kr, en försämring på hela 12 miljarder kr jämfört med 1986. Vid tiden för nationalbudgetens publicering hade man dock inte tillgång till statistik över hela förra årets utfall, varför uppgifterna byggde på framskrivningar för årets sista månader. Prognosen för 1988 respektive 1989 visade på ytterligare för-

sämringar i bytesbalansen (med 9 och 7 miljarder kr till underskott på 14 respektive 21 miljarder kr enligt finansplanens alternativ två, som förutsätter löneökningar på 7 procent).

Att ställa samman Sveriges bytesbalans är dock ett vanskligt företag, även om statistiken över varu- och tjänstehandeln samt räntebetalningar och andra transfereringar till/från utlandet finns framtagen. Än osäkrare blir givetvis prognoserna över utvecklingen av bytesbalanssaldot.

Låt oss titta närmare på den bytesbalansstatistik som i skrivande stund – i januari 1988 – offentliggjorts av Riksbanken och som också utgjort grunden för Finansdepartementets bedömningar i nationalbudgeten. Den statistiken avser huvudsakligen de tre första kvartalen 1987. Under den perioden gav bytesbalansen ett underskott på nära 3 miljarder kr – en försämring med runt 11 miljarder kr jämfört med samma period 1986. Riksbanken meddelade när siffrorna offentliggjordes att försämringen låg dels i att handelsbalansen gett ett lägre överskott, dels i att nettot av "övriga" tjänster försvagats mellan åren.

Bytesbalansen skulle alltså ha försämrats kraftigt under 1987 enligt den officiella statistiken.

Lurar statistiken oss?

Handelsbalansen – d v s utrikeshandeln med varor – är den tyngsta posten i bytesbalansen. Den har svarat för mellan 75

MARGARETA RINGQVIST är ansvarig för ekonomisk analys och statistik på Tjänsteförbundet. Hon är en av författarna till boken "Beräkningen av bytesbalansen – en skenbar exakthet".

och 80 procent av Sveriges totala utrikes-handel sedan 1950-talet. Svängningar i bytesbalansen brukar därför så gott som helt kunna förklaras av förändringar i utrikeshandeln med varor. Under 1987 bröts detta mönster om man får tro Riksbanken. Drygt hälften av försämringen i bytesbalansen skulle ha berott på att tjänsteexporten sjunkit drastiskt. Under de tre första kvartalen förra året hade exporten av de s k övriga tjänsterna – d v s byggtreprenader, tekniska tjänster, data-, reklam- och försäkringstjänster m m – minskat med närmare 20 procent i löpande priser enligt Riksbankens statistik. Varuexporten ökade under samma period med 4 procent enligt uppgifter från tullen. Vad kan då ligga bakom denna dramatiska utveckling av tjänsteexporten?

Försämringen i handelsbalansen är det inte mycket att orda om. Den beror på att varuimporten ökar snabbare (8 procent i lopande priser under de tre första kvartalen 1987) än motsvarande export. Detta hänger samman med den höga konsumtionen och ökande behov av insatsvaror till industrin. Importen av reala tjänster – d v s transporter, tekniska tjänster m m – steg som man kunde vänta sig i ungefär samma takt som varorna.

Mer svårförklarlig är den 20 procentiga nedgången i tjänsteexporten. Tittar man närmare på siffrorna visar det sig att försämringen började i mars 1987 och sammanfallt märkligt nog i tiden med en omläggning av uppgiftsinsamlingen till Riksbankens statistik. Från och med denna månad är företagen inom valutaregleringens ram skyldiga att rapportera alla betalningar för svensk export över 25 000 kr. Riksbanken anger som skäl till den utvidgade anmälningsplikten att den medför bättre tjänstehandelsstatistik och ger ökade möjligheter till kontroll.

Är det då något som talar för att tjänsteexporten gått ned så kraftigt från och med mars förra året? Ett område där det finns tecken på att utlandsverksamheten kan ha minskat är byggtreprenaderna. Byggföretagens andel av den svenska tjänsteexporten är dock så liten att även om exportintäkterna minskat till noll under 1987 så räcker det inte långt som förklaring. I övrigt är det svårt att hitta orsa-

ker till den kraftiga nedgången. Det ligger därför nära till hands att misstänka att den drastiska försämringen av Sveriges tjänsteexport snarare är resultatet av byte av statistikkälla än en spegling av faktiska förhållanden.

Tidigare har siffrorna om tjänstehandeln byggts på SCBs årliga enkäter till företagen. Den nya statistiken som mäter betalningar för tjänsteexport ger uppenbarligen en lägre nivå än den enkätbaserade med uppgifter hämtade från företagets bokföring. Detta framgår ännu tydligare om man studerar siffrorna för den period det nya systemet varit i bruk. Exporten av de s k övriga tjänsterna skulle då ha sjunkit med hela 30 procent under perioden mars till och med september förra året. Varuexporten ökade under samma period med 5 procent i löpande priser.

Tjänstehandeln brukar utvecklas i ungefär samma takt som varuhandeln. Det gäller t ex transporter, provisioner, tekniska tjänster och transportförsäkringar. Detta visar SCBs företagsenkäter om tjänstehandeln som genomförts sedan 1977. Det finns inget som tyder på att ett brott i den trenden skulle ha skett just under 1987. I Riksbankens nya statistik kan man däremot inte – åtminstone inte hittills – spåra något samband mellan varu- och tjänstehandel.

För att illustrera storleksordningen på siffrorna kan vi i ett räkneexempel anta att exporten av transporttjänster (utom sjofart som inte berörs av statistikomläggningen) och det som Riksbanken kallar "övriga tjänster" utvecklats i samma takt som varuexporten sedan mars förra året. Då skulle siffran över tjänsteexporten behöva justeras upp med 6 miljarder kr. Detta innebär att det redovisade underskottet i bytesbalansen på 3 miljarder kr skulle ändras till ett lika stort överskott för de tre första kvartalen 1987. Försämringen jämfört med samma period 1986 skulle mer än halveras och stanna vid 5 miljarder kr.

Om samma korrigering görs på Finansdepartementets siffror skulle vi fortfarande haft överskott i bytesbalansen förra året och prognoserna för 1988 och 1989 skulle justeras upp till underskott på 8 re-

Tabell 1 Bytesbalansens saldo 1980-1987, miljarder kr.

År	Nuvarande serie	Korrigerad serie	Differens
1980	- 19,0	- 19,9	- 0,9
1981	- 14,1	- 15,8	- 1,7
1982	- 22,1	- 23,3	- 1,2
1983	- 7,2	- 12,9	- 5,7
1984	+ 2,8	- 2,9	- 5,2
1985	- 11,0	- 18,2	- 7,2
1986	+ 6,9	- 3,5	- 10,4
(prel) 1987	- 4,8	- 4,8	-

spektive 15 miljarder kr. Det bör betonas att dessa ändringar i siffrorna över bytesbalansens saldo endast är resultatet av en överslagsberäkning. Först i slutet av augusti i år finns det möjlighet att utvärdera Riksbankens nya statistik över tjänsteexporten. Då ska resultatet av SCBs enkät om företagets utrikeshandel med tjänster föreligga. I finansplanen påpekas också på ett par ställen att det inte kan utslutas att försämringen i tjänstebalansen under 1987 kan bero på Riksbankens statistikomläggning, som medfört ett brott i statistikserien.

Om man vid den kommande utvärderingen i höst, finner att Riksbankens statistik ger den bästa skattningen av Sveriges tjänsteexport respektive import jämfört med SCBs enkäter och att nettoa avviker kraftigt från varandra, så innebär det att uppgifterna om bytesbalansen och BNP bör revideras nedåt även bakåt i tiden. Detta för att undvika det tidsseriebrott som för närvarande finns i uppgifterna mellan 1986 och 1987 eftersom de gamla siffrorna bygger på "felaktiga" tjänstenetton. Nästa steg är att bedöma tidsseriebrottets storlek. En hypotes är att tjänsteexporten utvecklats enligt enkäten för åren 1980 till 1986 (det är den enda information som finns) medan importen bestäms av Riksbankens statistik. Korrigeringen skulle innebära att överskotten i bytesbalansen 1984 och 1986 förbyts till underskott och att BNP nedjusteras märkbart från och med 1983. Storleksordningen på en sådan eventuell nedjuste-

ringen av bytesbalanssaldo framgår av Tabell 1.

Beräkningen av bytesbalansen – en skenbar exakthet

Vid sidan av Riksbankens officiella beräkning av bytesbalansen görs en av SCB inom finansräkenskapernas ram. Resultaten har ofta – speciellt under senare år – skilt sig kraftigt från varandra. Finansräkenskaperna ger en mörkare bild av utvecklingen och har varje år under 1980-talet visat underskott i bytesbalansen. Detta skulle man kunna ta som en indikation på att den korrigerade serien i tabellen ligger närmare sanningen än den som i skrivande stund officiellt gäller. Problematiken är dessvärre inte så enkel.

Mot bakgrund av hur viktigt det är att ha rättvisande siffror över bytesbalanssaldo åtminstone vad gäller färdriktningen, har SCB låtit en grupp utomstående experter studera problemet med osäkerheten i statistiken, för att se vad man eventuellt kan göra åt det. Resultaten av expertgruppens studier presenteras i boken *Beräkningen av bytesbalansen – en skenbar exakthet* (Bergman, Fastbom, Ringqvist, [1987]) som kom ut vid årsskiftet.

I boken visas att det är mer komplicerat än vad man i allmänhet föreställer sig att dra några bestämda slutsatser om vad som är rätt eller fel i statistiken. För att få en konsistent totalbild över den svenska ekonomin och våra affärer med utlandet ford-
ras nämligen att bytesbalansstatistiken

går ihop med dels statistiken över inhemsk produktion, konsumtion och finansiellt sparande dels statistiken över förändringar i Sveriges utlandsskuld. Dessa villkor är inte uppfyllda.

Det finns stora och växande oförklarade restposter både i den officiella betalningsbalansen och t ex vid beräkningen av BNP från produktions- respektive användningssidan. Därför måste man tolka statistiken med stor försiktighet och använda vida osäkerhetsmarginaler.

När boken skrevs hade expertgruppen inte tillgång till Riksbankens nya statistik över tjänsteexporten. Man befarade ändå att osäkerheten i bytesbalansstatistiken kommer att kvarstå och till och med öka med tiden. Det ansågs vara en naturlig

följd av den växande interaktionen mellan Sverige och omvärlden.

Med tanke på den centrala roll Sveriges bytesbalans traditionellt har för ekonomisk-politiska bedömningar är det ett minimikrav att politiker, prognosmakare och andra användare av statistiken får ordentlig information om att resultaten kan vara påverkade av ändringar av teknisk art. Detta gäller särskilt just nu, när osäkerheten om vad som ska hända både med den svenska ekonomin och världsekonomin är ovanligt stor.

Referenser

Bergman, B, Fastbom, L & Ringqvist, M. [1987], *Beräkningen av bytesbalansen – en skenbar exakt-
het*. Statistiska centralbyrån, Stockholm.